

РОБОТА НАД ГОЛОСОМ У КЛАСІ БАНДУРИ: МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

Коваль Наталія Іванівна,

Заслужена артистка України,
старший викладач кафедри народних інструментів України
Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
ORCID ID: 0009-0008-5380-4885

У статті розглянуто методичні орієнтири для викладачів, які здійснюють підготовку студентів-бандуристів у класі бандури з акцентом на розвиток вокальних навичок. Бандурне мистецтво розглядається як синкретичний феномен української культури, де спів і гра на інструменті становлять нерозривну єдність, що формує особливий художній простір виконавства. Відзначається, що саме вокальна складова є визначальною для виразності та змістовності бандурного звучання, оскільки через інтонацію, дикцію та темброві особливості голосу реалізується ідейний та емоційний зміст твору. Авторка підкреслює, що методика роботи з голосом бандуристів має поєднувати природні засади народного співу (простота звукоутворення, інтонаційна близькість до мовлення, декламаційність, щирість подачі) з академічними принципами вокальної школи (дихальна опора, робота резонаторів, розвиток діапазону, формування тембрової ерівноваженості та інтонаційної точності).

Дослідницею виокремлено основні завдання викладача: поетапне формування вокально-дихальної опори, вдосконалення гнучкості й стійкості звуковедення, виховання виразної дикції, робота над динамічними відтінками та агогічною свободою, а також інтеграція вокальних і виконавських навичок у єдиному процесі співогри. Особлива увага приділена проблемі координації співу та гри, що потребує від студентів одночасної концентрації, розподілу фізичних і психічних ресурсів, а від викладача — індивідуалізації підходів залежно від вокальних і фізіологічних можливостей учня.

Практичне значення статті полягає у розробці системи методичних рекомендацій, які можуть бути використані у мистецьких закладах різних рівнів — від початкової школи до вищої освіти, — сприяючи формуванню гармонійного поєднання вокальних та інструментальних умінь, розкриттю творчого потенціалу студентів і становленню їхньої професійної виконавської майстерності.

Ключові слова: бандурне виконавство, вокальна підготовка, методика, співогра, академічна школа, народна традиція, індивідуалізація навчання.

Koval Natalia. Working on a voice in the bandura class: methodical guidelines for the teacher

The article deals with methodical guidelines for teachers who prepare bandura students in bandura class with a focus on the development of vocal skills. Bandura art is regarded as a syncretic phenomenon of Ukrainian culture, where singing and playing on the instrument constitute an inseparable unity, which forms a special artistic space of performance. It is noted that the vocal component is decisive for the expressiveness and content of the bandura sound, since the ideological and emotional content of the work is realized through intonation, diction and timbre. The author emphasizes that the methodology of working with the voice of bandura players should combine the natural principles of folk singing (simplicity of sound formation, intonational proximity to speech, recitation, sincerity of submission) with academic principles of vocal school (respiratory and supporting technique, work of resonators, development of a range).

The article distinguishes the main tasks of the teacher: the step-by-step formation of vocal-breathing support, improvement of flexibility and stability of sound, education of expressive diction, work on dynamic shades and agricultural freedom, as well as the integration of vocal and performing skills in a single process of co-embodies. Particular attention is paid to the problem of coordination of singing and play, which requires students of simultaneous concentration, distribution of physical and mental resources, and from the teacher — individualization of approaches depending on the vocal and physiological capabilities of the student. The practical importance of the article is to develop a system of methodological recommendations that can be used in art institutions of different levels — from elementary school to higher education — contributing to the formation of a harmonious combination of vocal and instrumental skills, the disclosure of students' creative potential and their professional performance.

Key words: bandura performance, vocal training, methodology, singing, academic school, folk tradition, individualization of training.

Вступ. Бандурне виконавство як явище української музичної культури вирізняється синкретичністю художньої природи, адже поєднує інструментальне та вокальне начала в єдиному процесі співогри. На відміну від більшості інструментальних спеціальностей, де голосова складова є факультативною або виключно допоміжною, у класі бандури вокал постає рівноправним елементом виконавського процесу. Саме завдяки голосу розкривається змістово-емоційна сфера твору, увиразнюється його драматургія, формується індивідуальний тембровий колорит виконавця та досягається

інтегральність художнього образу. Бандурне мистецтво таким чином виступає не лише інструментальною, а й вокально-інструментальною практикою, де синтез звучання голосу та інструмента зумовлює унікальність естетичного ефекту.

Попри виняткову значущість вокальної компоненти, сучасна система навчання бандуристів характеризується низкою методичних і практичних проблем. По-перше, у багатьох навчальних програмах недостатньо уваги приділяється постановці голосу на початкових етапах, коли закладається фундамент подальшого

професійного розвитку. По-друге, існує обмежений корпус спеціалізованих методичних рекомендацій, орієнтованих саме на специфіку поєднання співу та гри на бандурі. По-третє, складність інтеграції вокальної та інструментальної діяльності виявляється у підвищених вимогах до психофізіологічної координації учня: одночасна робота дихального, голосового та моторного апаратів потребує високої концентрації й поступового вироблення навички синхронізації. Нарешті, важливим чинником є потреба в індивідуалізації навчання з урахуванням віку, фізіологічних особливостей і рівня підготовки виконавців, адже універсальні методики не завжди забезпечують бажаний результат.

Водночас сучасні тенденції розвитку бандурного мистецтва, зростання вимог до професійної підготовки виконавців і розширення їхнього репертуару (від фольклорних зразків до академічних сценічних жанрів) актуалізують необхідність створення цілісної методичної системи роботи над голосом у класі бандури. Йдеться про синтез традицій академічної вокальної школи з адаптованими методами, що враховують специфіку співогри, фізіологічні умови виконавця та художні завдання інструментально-вокального синтезу.

Таким чином, наукова проблема полягає у пошуку, систематизації та узагальненні ефективних методичних орієнтирів для викладачів класу бандури. Їх впровадження сприятиме гармонійному розвитку вокально-інструментальних навичок студентів, забезпечить комплексне формування технічної та художньої майстерності, сприятиме розкриттю творчого потенціалу виконавців та збереженню унікальної національної традиції співогри у сучасному музичному просторі.

Метою статті є визначення та обґрунтування методичних орієнтирів роботи над голосом у класі бандури, що поєднують народні традиції українського співу з принципами академічної вокальної школи. Дослідження спрямоване на аналіз специфіки формування вокальних навичок у бандуристів, виявлення педагогічних труднощів, пов'язаних із поєднанням співу та гри на інструменті, а також розробку рекомендацій для викладачів, які забезпечать гармонійний розвиток вокально-інструментальної майстерності студентів різних освітніх рівнів.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на аналізі низки навчально-методичних і наукових праць, присвячених вокальній підготовці у класі бандури. Основним нормативним матеріалом стала програма «Постановка голосу. Клас бандури» [1], у якій систематизовано вимоги до розвитку голосу студентів-бандуристів у закладах культури і мистецтв. Цей документ визначив загальну структуру навчального процесу та окреслив базові орієнтири щодо поєднання гри та співу.

Для розкриття культурно-історичного контексту було залучено дипломну роботу М. Слонівської [2], у якій досліджено вокально-інструментальну традицію бандуристів у творчості українських композиторів ХХ – початку ХХІ ст. Матеріали цієї роботи дозволили простежити, як співогра відображається у професій-

ному музичному середовищі, та підкреслити органічність поєднання голосу й інструмента у сучасному репертуарі.

Особливе місце у джерельній базі займає дипломна робота М. Туркалік [3], що безпосередньо зосереджена на методиці розвитку вокалу в умовах дитячої музичної школи. Практичні поради та педагогічні рекомендації авторки стали важливими орієнтирами для розгляду специфіки роботи з дітьми, де значну роль відіграють вікові та фізіологічні особливості учнів.

Для забезпечення практичного підґрунтя використано навчальний посібник М. Шпінталь «Вокально-педагогічний репертуар бандуриста» [4], що містить систематизований добір вправ і творів. Цей матеріал дозволив проаналізувати конкретні прийоми формування вокальної техніки, розвиток дихання, дикції та інтонаційної стійкості у бандуристів, а також виявити шляхи інтеграції співу з інструментальною грою.

Методологія дослідження базувалася на поєднанні кількох підходів. Було застосовано аналітичний метод – для вивчення змісту та структури навчальних програм, методичних посібників і кваліфікаційних робіт; порівняльний метод – для зіставлення педагогічних практик у різних освітніх контекстах (від дитячих музичних шкіл до вищих навчальних закладів); а також метод узагальнення – для формування системи методичних орієнтирів, що поєднують традиції народного співу та вимоги академічної вокальної школи.

Важливим джерелом стали також особисті спостереження та досвід автора як викладача вокалу в класі бандури. Педагогічна практика, безпосередня робота зі студентками-бандуристками й аналіз їхніх індивідуальних труднощів у поєднанні співу та гри на інструменті дозволили не лише теоретично обґрунтувати, а й експериментально перевірити ефективність запропонованих методичних рішень.

Таким чином, поєднання нормативних документів, науково-дослідних праць, методичних посібників та авторських педагогічних спостережень забезпечило комплексний підхід до проблеми й дозволило сформулювати практичні рекомендації для викладачів класу бандури, спрямовані на розвиток вокальних навичок у синкретичному процесі співогри.

Результати. У сучасній музично-педагогічній практиці особливої актуальності набуває проблема формування вокальних навичок у студентів, котрі поєднують спів із грою на інструменті. У цьому контексті показовим є досвід роботи зі студентками-бандуристками, що виявив принципову відмінність їхнього вокального становлення від традиційного навчання академічному сольному співу. Специфіка зумовлюється синкретичним характером виконавської діяльності, коли виконавець одночасно реалізує дві ролі – вокалістки та інструменталістки. Таке поєднання формує подвійне навантаження, вимагає високого рівня психофізіологічної координації та створює додаткові обмеження у функціонуванні дихального й голосотворчого апарату. Відповідно, виникає потреба у розробленні нових методичних стратегій, адаптованих до особливостей співогри.

Одним із первинних ускладнень, зафіксованих у студенток-початківців, стала нерівномірність дихання, що зумовлювала недостатню протяжність вокальних фраз. Причиною є порушення природного ритму дихання під час гри на інструменті та надмірна м'язова напруга у плечовому поясі й спині, яка обмежує контроль за повітряним потоком. Для корекції застосовувався комплекс спеціальних вправ на розвиток дихальної опори: дозований видих на приголосних «с», «ш», «ф» у метричному пульсі, а також протяжне інтонування голосних [а], [о], [у] у межах квінти. Подальше інтегрування цих вправ у співогру – зокрема виконання арпеджіо на бандурі в поєднанні з протяжним звуком – сприяло формуванню навички синхронізації вокального та інструментального дихання.

Наступним важливим аспектом стало формування резонансного звучання та тембрової врівноваженості голосу. У практиці бандуристок нерідко спостерігається приглушене, позбавлене яскравості та об'ємності звучання, що пов'язане з фізичною скутістю корпусу під час гри. Для подолання цього застосовувалася методика «дзеркального співу»: спочатку студентка виконувала вокал а *carpella*, концентруючись на резонансних відчуттях у «масці» та грудному регістрі, після чого переносила їх у спів під акомпанемент бандури. Додатково використовувалися вправи на чергування *legato* й *staccato* в межах малих інтервалів, поєднаних із басовим акомпанементом, що дозволяло досягати акустичного балансу між голосом та інструментом.

Не менш значущим завданням стало вдосконалення дикційної чіткості та мовленнєвої виразності. Оскільки репертуар бандуристок значною мірою спирається на народнописенну поезію, артикуляційна виразність набуває першорядного значення для збереження змістово-художнього ефекту твору. З цією метою використовувалися вправи на ритмічне декламування тексту з елементарним акомпанементом, а також методика «текст без звуку», що передбачала імітацію артикуляції без голосоутворення під час гри. Такі прийоми сприяли формуванню синхронізації мовного апарату й інстру-

ментальних рухів, забезпечуючи органічність співогри.

Серед інших проблем особливої уваги потребувала інтонаційна нестійкість, зокрема тенденція до зниження висоти у верхньому регістрі, що зумовлюється фізичним навантаженням на корпус виконавиці. Для формування точності інтонування застосовувалися вправи на повільний спів гам у поєднанні з акомпанементом на відкритих струнах. Подібна методика дисциплінувала слух, сприяла розвитку відчуття акустичної рівноваги та формувала впевненість у верхньому регістрі.

У системі роботи з бандуристками визначальним чинником виявилось індивідуалізоване навчання. Воно забезпечувало врахування особистих вокально-технічних можливостей кожної студентки та орієнтацію на їх послідовний розвиток. Так, у виконавиць із вузьким діапазоном застосовувалися вправи на його поступове розширення через інтонування квартових і квінтових інтервалів. Для тих, хто мав проблему надмірної напруги звукоутворення, ефективними були вправи на «м'яку атаку» з використанням приголосних [м], [н], [л]. У випадках слабкої координації між співом та грою навчальний процес будувався поетапно: від відпрацювання вокальних завдань без інструмента до поступового переходу у повну співогру. Така диференційована методика сприяла подоланню індивідуальних труднощів, забезпечувала відчуття технічної свободи та формувала цілісну виконавську майстерність.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження (табл. 1), слід констатувати, що специфіка розвитку вокальних навичок у класі бандури визначається необхідністю інтегрованого підходу, за якого формування вокальної техніки відбувається у нерозривному зв'язку з інструментальною складовою. Провідними напрямками роботи виступають: формування дихальної опори, розвиток резонансного звучання та тембрової врівноваженості, удосконалення дикції та мовленнєвої виразності, забезпечення інтонаційної стійкості, а також індивідуалізація навчального процесу відповідно до вокально-технічних можливостей кожної студентки.

Таблиця 1

Проблема	Вправи / Методика	Очікуваний результат
Недостатня тривалість вокальних фраз через нерівномірність дихання	– Вправи на «дозований видих» зі складами <i>с, ш, ф</i> під метричний відлік – Протяжне інтонування голосних [а], [о], [у] у діапазоні квінти – Інтеграція у співогру (арпеджіо на бандурі + тривалий звук)	Формування стійкої дихальної опори, вирівнювання дихального циклу, можливість виконувати довгі фрази без втрати якості звуку
Приглушене звучання голосу, втрата тембрової яскравості	– «Дзеркальний спів» (вправи без інструмента з акцентом на резонанс) – Перенесення відчуття резонансу у спів під акомпанемент – Чергування <i>legato</i> й <i>staccato</i> у межах терції–квінти з басовим супроводом	Розвиток резонансного звучання, темброва врівноваженість, збереження яскравості голосу під час гри
Недостатня виразність дикції	– Ритмічне декламування тексту з акомпанементом – Методика «текст без звуку» (імітація артикуляції під гру)	Формування чіткої артикуляції, виразності мовлення, узгодження тексту з інструментальним супроводом
Інтонаційна нестійкість (особливо у верхньому регістрі)	– Спів гам у повільному темпі з акомпанементом на відкритих струнах	Підвищення точності інтонування, стабільність звучання, акустичний баланс голосу та інструмента
Індивідуальні труднощі (вузький діапазон, напружене звукоутворення, слабка координація)	– Поступове розширення діапазону (квартові й квінтові інтервали) – Вправи на «м'яке атакадо» ([м], [н], [л]) – Поетапна робота: спочатку спів без інструмента, потім інтеграція у співогру	Розширення діапазону, формування м'якого й природного звукоутворення, покращення координації між співом і грою

Систематичне поєднання традиційних академічних методик із модифікованими вправами, адаптованими до синкретичної природи співогри, забезпечує гармонізацію голосового та інструментального компонентів виконавства.

Застосування такої методики сприяє поступовому формуванню професійної майстерності бандуристок і забезпечує їхню здатність до повноцінної інтерпретації як народнопісенного, так і академічного репертуару. Результати педагогічної роботи постійно підтверджують ефективність систематичного використання цілеспрямованих вправ і прийомів: у студенток поступово фіксується помітне зростання рівня інтонаційної точності, дикційної чіткості, динамічної гнучкості та свободи звуковедення. Важливо підкреслити, що ці якісні зміни мають не лише технічний, а й художній вимір: вони сприяють поглибленню інтонаційно-сміслової виразності, цілісності драматургічного образу та естетичній завершеності процесу співогри, що відповідає стратегічним завданням професійної підготовки сучасних виконавиць-бандуристок.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило ключове значення роботи над голосом у класі бандури для формування професійних умінь та художньої майстерності виконавиць. Вокальна складова в бандурному мистецтві функціонує як рівноправний елемент поряд

з інструментальною грою, забезпечуючи змістово-емоційну виразність та індивідуальний тембровий колорит.

Аналіз джерельної бази виявив, що сучасна педагогіка має нормативне та методичне підґрунтя для побудови системи вокальної підготовки бандуристів, однак проблемними залишаються недостатня кількість спеціалізованих методичних матеріалів та складність інтеграції співу й гри. Практична робота підтвердила ефективність вправ, спрямованих на розвиток дихальної опори, резонансного звучання, дикції, інтонаційної стійкості та розширення діапазону, що сприяє гармонійному поєднанню вокалу з інструментом.

Отримані результати доводять, що системна робота над голосом не лише вдосконалює технічні параметри співу, але й забезпечує цілісність художнього образу співогри. Подальші дослідження мають бути зорієнтовані на створення спеціалізованих навчальних програм, поглиблений аналіз репертуару, дослідження психофізіологічних чинників формування голосу бандуристів, а також застосування інноваційних технологій для об'єктивізації результатів навчання.

Узагальнемо: методика вокальної підготовки у класі бандури потребує інтеграції педагогічних, музикознавчих і технологічних підходів, що дозволить забезпечити високий рівень професійної підготовки та зберегти унікальність української традиції співогри.

Література:

1. Постановка голосу. Клас бандури : програма для ВНЗ культури і мистецтв. Київ, 2008. 46 с.
2. Слонівська М. Я. Вокально-інструментальна традиція бандуристів у творчості українських композиторів (XX ст. – початок XXI ст.) : дипломна робота. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2021.
3. Туркалік М. Робота над вокалом у класі бандури ДМШ : дипломна робота. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2021.
4. Шпінталь М. І. Вокально-педагогічний репертуар бандуриста : навч. посіб. Київ, 2018. 152 с.

References:

1. Postanovka holosu. Klas bandury : prohrama dlia VNZ kultury i mystetstv. (2008). [A voice production. Bandura Class: Program for Universities of Culture and Arts]. Kyiv, 46. [in Ukrainian].
2. Slonivska, M.Ya. (2021). Vokalno-instrumentalna tradytsiia bandurystiv u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv (KhKh st. – pochatok KhKhI st.) [Vocal-instrumental tradition of bandura players in the work of Ukrainian composers (XX century-beginning of the 21st century)] : dyplomna robota. Lviv : LNMA im. M. V. Lysenka. [in Ukrainian].
3. Turkalik, M. (2021). Robota nad vokalom u klasi bandury DMSH [Working on vocal in the bandura of the DMSH] : dyplomna robota. Lviv : LNMA im. M. V. Lysenka. [in Ukrainian].
4. Shpintal, M.I. (2018). Vokalno-pedahohichnyi repertuar bandurysta [Bandurist vocal and pedagogical repertoire] : navch. posib. Kyiv, 2018. 152. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025